

RECENZIE

Erich Petlák: Motivácia v edukačnom procese.

Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 104 s. ISBN 978-80-571-0150-5.

Takmer s určitosťou môžeme povedať, že motivácia je jednou z najvýznamnejších oblastí edukačného procesu, pretože od nej v značnej miere závisia výsledky učebnej činnosti žiakov. Nie náhodou je v súčasnosti k tejto problematike publikovaných množstvo článkov a monografií, ktoré majú prispieť k zvýšeniu záujmu žiakov o učebnú činnosť a zároveň odstrániť neželaný stres z vyučovania. Autor recenzovanej publikácie však upozorňuje aj na ďalšie aspekty toho, prečo je motivácia v súčasnej škole mimoriadne dôležitá, keď píše: „*žiak dneška je rozhladený, oveľa viac cestuje a poznáva svet, veľa sa učí aj samostatne s využívaním rôznych moderných technológií, ktoré ponúkajú také vzdelávacie autodidaktické možnosti, o ktorých sme pred niekoľkými rokmi nemali ani predstavu*“ (s. 6).

Monografia je koncipovaná do šiestich kapitol. V jednotlivých kapitolách sú prezentované teoretické východiská predmetnej problematiky, ktoré sú doplnené konkrétnymi príkladmi využiteľnými a aplikovateľnými v súčasnej praxi, ako aj konkrétnymi zisteniami z realizovaných výskumov autora. Recenzovaná publikácia, tak ako píše v úvode autor, je snahou poskytnúť učiteľom i študentom učiteľstva svoju dlhoročnú skúsenosť, úprimnú snahu skvalitňovať edukáciu v tom najširšom zmysle, ako svoje poslanstvo, ktoré vyviera z jeho celoživotného usilovania o zvýšenie kvality nášho školstva.

Kľúčovými kapitolami sú tie, ktoré analyzujú možnosti zvyšovania motivácie, s akcentom na vyučovaciu činnosť učiteľa, ale aj tie ktoré pripomínajú demotivujúce činitele. Autor si uvedomuje a rešpektuje skutočnosť, že sa zmenili podmienky učenia, riadenia učebného procesu, aj motivácie vzhľadom na nové informačné možnosti, na nové požiadavky spoločnosti, na procesy globalizácie, ako aj liberalizácie hodnôt. V prvej kapitole sa autor zaoberá vzťahom medzi motiváciou a edukáciou, pričom zdôrazňuje potrebu venovať sa otázkam motivácie v edukácii, aj napriek faktu, že sú k dispozícii početné odborné, vedecké výstupy riešenej problematiky. Uvedená kapitola je zameraná na viaceré teoretické aspekty, ktoré čitateľa motivujú k preštudovaniu knihy.

Pedagogicko - didaktické aspekty motivácie sú akcentované v druhej kapitole. V úvode autor analyzuje rôzne definície, ktoré majú snahu čo najpresnejšie vysvetliť podstatu motivácie, pričom upozorňuje na skutočnosť, že táto problematika nie je novou, ale intenzívne bola riešená aj v minulosti. Zaoberá sa otázkami vnútornej motivácie žiakov, ktorú je mimoriadne dôležité

podporovať a rozvíjať. Medzi kľúčové východiská práce učiteľa pri posilňovaní vnútornej motivácie, autor zaraďuje *podporu a rozvoj žiackej autonómie, podporu a rozvoj samostatnosti a spolupráce, výber úloh a činností, ktoré podporujú aktivitu žiakov, úlohy podporujúce tvorivosť žiakov*. Nezastupiteľnú úlohu pri vnútornej žiackej motivácii predstavuje autoregulatívne učenie, „*pri ktorom sa zásadne menia pohľady na žiaka z hľadiska jeho postavenia v edukačnom procese, ale aj pohľady na činnosť učiteľa*“ (s. 18).

Následne analyzuje aj problematiku vonkajšej motivácie, ktorá býva často spájaná s hodnotením. Autor uvádza, že motivácia odmenami, hodnotením alebo aj trestami znižuje vnútorné motívy. Prelínanie uvedených motivácií je možné dosiahnuť vtedy, ak učiteľ dokáže osvojené učivo aplikovať v zmenených podmienkach, v nových kontextoch, v čom žiaci nachádzajú zmysel učebnej činnosti. Upozorňuje aj na vzájomnú podmienenosť vonkajšej a vnútornej motivácie a prezentuje konkrétne determinanty, ktoré ju ovplyvňujú, ako napr. motivácia závislá od spolužiakov, motivácia typu peer a učiteľ, a pod.

To, že motivácia nie je len záležitosťou žiakov pripomína autor v tretej kapitole. Zdôrazňuje aspekt vplyvu osobnosti učiteľa a jeho práce, ktorá pôsobí na motiváciu žiakov a následne na dosiahnuté učebné výsledky. Ako podnetný a významný vyzdvihuje prístup C. Rogersa zameraný na človeka, pričom „*učiteľ je akoby sprievodcom a facilitátorom na ceste vzdelávania*“ (s.32). Pre pedagogickú prax je prínosné spracovanie zásad motivácie podľa K. Kruszewského, s akcentom najmä na humanistický prístup k žiakom a k edukácii vôbec. Túto skutočnosť považujeme za mimoriadne cennú.

Štvrtá, piata a šiesta kapitola majú praktický, aplikačný charakter. V rámci nich autor reflektuje na potreby pedagogickej praxe. Ako sám uvádza, z množstva pohľadov na vyučovanie vyberá, resp. sa sústreďuje na tie, ktoré sú síce bežné, avšak sa nazdáva, že sa „*nie dostatočne, pedagogicko-didakticky správne využívajú vo vzťahu k motivácii žiakov*“ (s.37). V tejto súvislosti hovorí o význame motivácie z hľadiska riadenia edukácie, osobitne sa venuje aspektom hodnotenia, ktoré je vo všeobecnosti považované za „*najväčšieho strašiaka žiakov*“ a ak ho učiteľ nerealizuje pedagogicky správne môže mať značný demotivačný vplyv. Okrem uvedeného zdôrazňuje aj sociálnu motiváciu, ktorej by sme mali v školách venovať väčšiu pozornosť.

Efektívne vyučovanie a didakticko-metodická práca učiteľa musí rešpektovať didaktické zásady. Autor uvádza zásady pre motivačné vyučovanie podľa J. Zollneritscha napr. *učenie je oveľa viac ako len „ukladanie“ vedomostí; učenie sa s radosťou je záruka úspechu; žiaci v škole často strácajú záujem o učenie; učenie je veľmi ovplyvnené emocionálnosťou; učenie bez motivácie je neučelné*. Na uvedené nadväzuje aj opis etáp vyučovacích hodín,

pri ktorých autor zdôrazňuje, že každá etapa učiteľovi poskytuje možnosti motivácie, ide len o to, aby to využíval.

Osobitne musíme zdôrazniť skutočnosť, že monografia venuje pozornosť aj štýlom učenia sa žiakov. To je oblasť, ktorá je v súčasnosti veľmi aktuálna a stále sa rozvíjajúca. Autor prízvukuje, že rešpektovanie a prispôsobovanie edukácie učebnému štýlu žiaka má pre neho mimoriadny motivačný vplyv – žiak sa učí podľa svojich daností a možností.

V piatej časti autor prepája psychologické východiská s didaktickými námetmi a ilustruje čitateľovi možnosti ako skvalitňovať prácu učiteľa s motiváciou. V rámci kapitoly sa autor venuje podpore motivácie žiakov, ktorým sa nedarí dosahovať žiaduce výsledky. Potreba diferencovaného prístupu k žiakom je nevyhnutná v otázkach motivovania jednotlivých žiakov. „Úlohou učiteľa je plánovať pre žiaka dosiahnutie úspechu. Dobrý učiteľ naplánuje, ba doslova ,naprogramuje dosiahnutie úspechu žiaka.“ (s. 66). Motivovanie žiaka je mimoriadne náročné, ale zároveň mimoriadne významné. Prežitie úspechu je samé o sebe pre žiaka motivačné. Zvláštnu pozornosť autor venuje výchovnému pôsobeniu na žiakov, ktorí trpia syndrómom školského neúspechu. Zdôrazňuje potrebu zmeny postojov žiakov k slabším dosahovaným výsledkom a ich povzbudzovanie do riešenia úloh, ktoré sú náročnosťou pre nich primerané. Upozorňuje na *model naučenej bezmocnosti*, kedy žiak nedôveruje sám sebe a prežíva strach a stres z toho čo bude nasledovať, nakoľko pri náročných úlohách žiaci často rezignujú. V súvislosti s výchovným pôsobením učiteľa na žiaka je potrebné, aby učitelia poznali širokú škálu motivačných metód. Autor preto cituje mnohých autorov (odkazy na publikácie sú v zozname literatúry), ktorí sa predmetnej problematike venujú. Zároveň čitateľa zoznamuje aj s ucelenými motivačnými programami. (napr. Program McClellenda a Atkinsona – Harvardský program; Program rozvoja motivácie R. de Charmsa – Washingtonský prístup; Weinerovské motivačné programy a pod.). Súčasne zdôrazňuje nutnosť sebareflexie, resp. reflexie žiakov na činnosť učiteľa, pričom uvádza aj príklady konkrétnych metód s popisom postupu realizácie, ako inšpiráciu pre učiteľov (napr. Terč, Časová os, Identifikácie prekážok, Kufrík a kôš, Nedokončené vety a ďalšie).

V záverečnej kapitole knihy autor opisuje demotivujúce vplyvy pôsobiace na učenia sa žiakov. Uvádza viaceré chyby, ktoré sa neraz vyskytujú v edukačnom procese. Sú to najmä autokratický štýl vyučovania, strnulosť vyučovacích metód, málo tvorivosti, nízka komplexnosť prípravy do života, veľké množstvo informácií, dôraz na školské známky, zdôrazňovanie súťaží. Uvedené chyby nie sú ojedinelé, skôr by sme mohli povedať, že sú akoby trvalou súčasťou edukácie. V súvislosti s demotivujúcou edukáciou sa v zahraničí realizujú viaceré výskumné šetrenia, ktorých vybrané výsledky autor uvádza.

Recenzovaná publikácia známeho pedagóga E. Petláka s názvom *Motivácia v edukačnom procese*, predstavuje kvalitne spracovaný odborný text, ktorý poskytuje čitateľovi množstvo poznatkov a praktických príkladov. Veríme, že spracovanie publikácie, v ktorej autor uvádza aj niektoré skúsenosti z vlastnej edukačnej práce, bude prínosom pre štúdium budúcich učiteľov, ale aj učiteľov v praxi. Povedané inak, v publikácii sú opísané aj odborné a mnohoročné skúsenosti autora, ktorými chce prispieť ku skvalitňovaniu edukácie, ale aj k tomu, aby sa žiaci v školách cítili naozaj dobre. Tomuto je prispôbený aj štýl spracovania publikácie.

Juraj Komora
Katedra Pedagogiky
Pedagogická fakulta UKF v Nitre